

Непересічна особистість Григорія Сковороди як символ спадкоємності вікової історії нації, міждисциплінарний вимір його філософсько-просвітницької спадщини, на нашу думку, відображає основні риси та ціннісні орієнтири національної ментальності, є засадничим підґрунтям українського буття в сьогоденні, дає змогу виявити потужний потенціал духовно-морального виховання у становленні української ідентичності молоді, є надійним дороговказом у боротьбі проти російського агресора, за незалежність та суверенітет України [3].

Список використаних джерел

1. Дзюба І. М. Україна у пошуках нової ідентичності : ст., виступи, інтерв'ю, памфлети / вступ.слово М. В. Поповича. Київ : Україна, 2006. 848 с.
2. Калакура Я. С., Рафальський О. О., Юрій М. Ф. Ментальний вимір української цивілізації. Київ : Генеза, 2017. 560 с.
3. Кікінезді О. М., Кізь О. Б., Василькевич Я. З. Особистість у філософсько-просвітницькій спадщині Григорія Сковороди: психологічний аспект. *Вісник Національного університету оборони України : зб. наук. праць*. 2022. Вип. 6(70). С. 49–57. URL : http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/27794/1/Kikinezhdj_Kiz.pdf.
4. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або Дефект головного дзеркала ; за заг. ред. Л. Івшиної. 1-е вид. Київ : Вид-во ПрАТ «Українська прес-група», 2013. 80 с.
5. Кремень В. Г. Філософія Григорія Сковороди в контексті людиноцентризму. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). С. 1–8. URL : <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4202>.
6. Попович М. Бути людиною. 3-є вид., перероб. Київ : Вид. дім «Кисво-Могілянська академія», 2016. 336 с.
7. Сковорода Г. Твори. У 2 т. Т. 1. 2-е вид., випр. Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2005. 528 с.

Ігор КОВАЛИК

голова громадської організації
«Гуртом!», Тернопільський обласний
комунальний інститут післядипломної
педагогічної освіти

СПРОБА ТРАНСФОРМАЦІЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦЯ ЧЕРЕЗ КОНЦЕПТ УКРАЇНСЬКОЇ ХАРТІЇ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Людство переживає період «вибуху» змін ідентичностей. Такі історії супроводжувалися війнами і конфліктами на різному підґрунті. Зараз така війна, на жаль, проходить на українській території.

Представлене дослідження стосується трансформації національної ідентичності. Оскільки сьогодні на власному болючому досвіді усвідомлюємо, яке важливе місце у структурі соціальної ідентичності

належить ідентифікації особи з національною спільнотою, усвідомлення себе часткою «Ми».

Після розпаду СРСР демократичний світ ідентичності народів пострадянських країн ототожнювався із традиціями, відданістю сім'ї та схильністю до «патерналізму». Українці донедавна не були винятком. Нас не могли відрізнити від росіян та дивувалися, коли чули, що ми є абсолютно різними націями.

У загальній масі радянський українець достатньо комфортно сприймав себе в межах нав'язаної ззовні ідентичності, щиро вважаючи її своєю. Радянська ідентичність міцно імплантувалася в мозок, вона мала сильну колективну енергетику і давала потужне моральне задоволення. «Дуже класно відчувати себе членом великої сім'ї, де всі народи – браття, де всі пов'язані єдиною культурою – і високою, і побутовою, де є потужна мова для спілкування, яку всі розуміли. Це дійсно захоплювало» [7].

Однак світ змінювався, а радянськість відкрито демонструвала свою негнучкість і нездатність до змін. І саме ця нездатність остаточно поховала СРСР [8].

Звідки з'явилася українська національна ідентичність?

За твердженням М. Рябчука, вона формувалася протягом XVIII-XIX ст. в умовах «антиімперського, антиколоніального контрдискурсу, котрий позиціонував Україну і українців щодо Росії і росіян як головного Іншого. І це відмінне стало гуртувати своє середовище, мову і культуру, зрештою написали свою українську історію. І виявилось, що наше минуле від Київської держави, і ще давніше вирізняє в нашій ментальності дві цінності: свобода і самоврядування» [3].

Російська ідентичність, як і українська, також була сформована у XIX ст. Однак невід'ємною частиною російської ідентичності, за словами О. Гнатюк, є *імперськість* [4].

Сучасні умови підтвердили, що *імперськість* є «вузлом збирання» ідентичності росіян, на відміну від українців, де основою самобутності є свобода і самоврядування.

У нашій країні фактично 30 років існувало дві України: перша – орієнтована на європейські цінності, свободу, людину, приватний простір екзистенції та друга – базована на цінностях ординської цивілізації, примату держави й порядку замість свободи, справедливості і права [6].

російська агресія спонукала українців до єднання і громадянського мислення в категоріях загальнонаціонального інтересу, котрий, за даними соціопитування 2023 р., підтримує 80–82% (vs. 9–10%) опитаних на Півдні та Сході – тобто в регіонах, які найдужче потерпають від обстрілів [12].

Протягом 1991–2012 років відбувалися значні зміни в «ядрі» національній ідентичності, що яскраво виявилися наприкінці 2013-го і на початку 2014 р., а сьогодні постають вже де-факто – українці як нація єдині, як вільні люди.

24 лютого 2022 р. відбувся безповоротний відхід сучасних українців від *радянської* ідентичності.

Трансформації ідентичності є проявом зміни цінностей. І ця діалектична взаємодія цінностей з ідентичностями ретранслює нормативні цінності у повсякденну практику, саме тут виявляється змінний, ситуативний і суперечливий характер ідентичностей, і саме тут цінності створюють певні ієрархії, узгоджуються і пріоретизуються.

Але і цінності, як і ідентичності, є категоріями абстрактними, тобто нашими «уявленнями» [13].

Тому актуальним є створення соціальних і політичних умов, за яких поза адміністративним тиском легітимізується основа української державності – нова колективна ідентичність.

Розпочата у 2013 р. війна, а тепер і повномасштабне вторгнення росії різко змінило і пришвидшило процес ціннісної трансформації українців.

Але звернемося до історії документа, якому буде присвячена наступна частина дослідження, – Української хартії вільної людини.

До 21-ї річниці референдуму за незалежність України ініціативна група «Першого грудня» оприлюднила «Українську хартію вільної людини» (далі – Хартія або УХВЛ). Її підписали моральні і духовні авторитети української нації: В. Брюховецький, Б. Гаврилишин, С. Глузман, В. Горбулін, кардинал Л. Гузар, І. Дзюба, М. Маринович, М. Попович, Є. Сверстюк, В. Скуратівський та І. Юхновський.

По-перше, Хартія – це програмний документ для ініціативної групи Першого грудня, що є обов'язковим для підписантів, по-друге, це декларація-звернення до українського суспільства загалом і кожної особи зокрема, до кожного, хто вважає себе громадянином України, для роботи над собою і трансформації цінностей відповідно до моделі, прописаній в тексті УХВЛ.

Текст УХВЛ складається з преамбули, в якій викладено причини проголошення Хартії, три фундаментальні засади-постулати та твердження, що вільна людина є центральним смислом документа. Основний текст містить 10 ціннісних орієнтирів з коментарями авторів, що вибудовані окремими колонами, і кінцівка об'єднує їх у смисловому значенні – для трансформації «українського народу в успішну українську державу» (рис. 1).

Водночас УХВЛ – це концепт формування ціннісного профілю сучасного українця в баченні моральних авторитетів української нації, тобто він дуже зручний у практичному використанні у виховному процесі в закладах освіти [16].

Щоб зрозуміти, які смисли «запаковано» у тексті Хартії, поділимо її на конструктивні блоки, або смислові конструкти (речитативи) (рис. 2):

1. **Українська хартія вільної людини** (назва);
2. **Три «наріжні камені» як постулати – фундамент УХВЛ,**
3. **«Бути», «Любити» і «Мислити».**

Рис. 1

Рис. 2

Поєднання цих конструктів дозволяє вибудувати умовний алгоритм формування вільної людини як активного будівничого успішної держави вільних людей, який здатен усвідомлено вибрати форму держави відповідно до своїх моралі і духовних цінностей.

Останній смисловий конструкт 4. «Бути вільними людьми Бути успішним народом і державою Бути вільними серед вільних» дозволяє зайняти гідне місце серед демократичних народів.

Зупинімося на 2, 3, 4 смислових конструктах. Для осмислення

конструкту «Три «наріжні камені»» використаємо метод запитань – відповідей.

Одне з важливих запитань, що ставить собі «людина розумна», – «Хто Я?».

Відповіді наших співвітчизників будуть приблизно такими: «Я – син, чоловік, батько, тернополянин, українець, громадянин, вчитель ...».

Інше важливе запитання – «Який Я?». Відповіддю може бути: «Я – добрий, чесний, працьовитий, відповідальний, самостійний, талановитий, відважний ...».

Тобто з огляду на власні *досвід і уяву* людина бере на себе *відповідальність* і публічно засвідчує, хто вона і яка вона. Відтепер вона несе *особисту відповідальність* за прийняте рішення.

З моменту прийняття рішення людина ідентифікує себе з родиною, спільнотою, народом, його історичним досвідом, звичаями. Приймає його мову, культуру, релігію та відповідальність за все те добре і зле, що сталося з ними від початку існування і дотепер. Тобто *мораль і духовні цінності* предків стають твоїми. Тепер ти прийняв *ідентичність*.

Вчинки самоідентифікації людина робить не раз і не два, а протягом усього життя, спілкуючись із кимось, подивившись фільм, читаючи книжку, виховуючи дітей. Так «нарощуємо» свій духовний і моральний стрижень.

Ще одне запитання: **Навіщо це тобі?** Відповідь: щоб бути «гідним», щоб себе поважати і мати повагу від оточуючих, формувати власну «гідність» – основну ознаку вільної людини. **Щоб бути вільною людиною.**

Тобто в підвалинах виховання вільної людини лежать цінності – здатності: **особиста відповідальність, мораль, духовні цінності, вміння працювати з уявою.**

Більше того, перелічені цінності закладені в Хартії у формулюваннях-аксіомах як постулатах! На протидію *антицінностям* колоніального «бездержавного» періоду України, зважаючи на те, що без викорінення цих антицінностей ми не зможемо бути вільними людьми.

Ще два аргументи щодо важливості і правильності формулювання наріжного каменю **«Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні»:**

- грецьке суспільство, котре заклало за часів розквіту **модель співжиття вільних людей**, стверджувало, що *«кожен живе і приймає вибір тут і зараз»;*

- підхід «радянської людини»: Сьогодні я ще буду жити «по-старому», зроблю помилки, вирішу свої питання, а завтра я буду новий і хороший. І не тільки я, а і всі ми разом будемо «правильними»: і громада, і народ» (грузинський філософ Мераб Мамардашвілі).

<i>Цінності</i>	<i>Умова формування цінності</i>	<i>Антицінності</i>
Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.	Нікому не може бути переданою. Ми самі несемо відповідальність за себе.	«інфантилізм», «патерналізм»
Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладеними на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні.	Не можуть бути відкладеними на завтра.	«радянськість», «корупція», «хабарництво», «лицемірство», «підлість», «брехня», «жорстокість»
Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу і творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє.	Ми будуємо те, що уявляємо.	«Не створи собі кумира»

Розберемо конструкт «Бути», «Любити» і «Мислити» (рис. 1). Речитатив «Бути» в тексті Хартії – це категорія внутрішнього розвитку, інтелектуального зусилля над собою. У стародавніх релігіях (вченнях) завжди визначаються відносини людини з різноманітними важливими суб'єктами, зокрема, в іудаїзмі (лекція І. Козловського) запропонована схема трьох рівнів «договорів» людини з трьома суб'єктами: *зі світом, з собою, з Богом*.

«Договір зі світом» характеризує рівень розвитку людини як істоти, яка постійно чогось потребує (вимагає). На цьому рівні Людиною напрацьовується мистецтво отримувати – «Мати». «Мати» і не докладати при цьому зусиль.

Наступний – «договір з собою» (*зі своїм Я*) – це рівень розвитку людини «Бути», це період нашого дорослішання, що характеризується не тільки спрямованістю отримувати, але й віддавати, тобто людина робить зусилля, щоб працею примножувати те, що має, і частину створеного віддавати іншим людям, У Старому Завіті ця аксіома закладена в речитативі «Відробляти хліб сорому». Тобто люди вже не зовсім «інфантильні», але ще хворіють на «патерналізм», пристосовуються, зрештою, недостатньо дорослі.

Наступний рівень – «Стати», тобто *відбутися*. На цьому рівні людина вже намагається «не згадувати Бога всує» і розрізняє, що частину напрацьованих «продуктів», котрі раніше вона просила в Бога, може зробити

сама, що вона може стати співпрацівником, партнером Господа.

Отже, у Хартії орієнтиром жителів України є лише «Бути», бо більшість нашого суспільства має вилікуватися від «інфантилізму» і «патерналізму».

Якщо казати про школу, то вчителі, формуючи цінності у дітей, мають усвідомлювати, що їхнім завданням є допомогти учню вирости від рівня *маленького споживача, жителя*, тобто того, хто прагне тільки «Мати», до рівня **Бути вільною людиною**, тобто того, хто створює благо для себе та інших. А вже до рівня «договору з Богом», «Стати» співтворцем, кожен учень має прямувати самостійно.

Потрібно пам'ятати, що автори УХВЛ наголошують на речитативі «Бути» як смислового навантаженні цінності вільної людини, без якого цінність є просто поняттям і не більше!

Речитативи «Любити» і «Мислити» набагато ширші за «Бути». «Любити» і «Мислити» виростають із цінностей «любов» та «мислення» і створюють два канали формування цінностей. Перший – «Любити» – це відкриття «скорботного серця» (Псалом 50). «Любити – це бажати ближньому добра» (Любомир Гузар). Другий – «Мислити» – це розширення нашої свідомості, пошук бачення майбутнього поза нашим досвідом. Надбання еллінської культури (Платон) повертає нас до розуміння того, що якість «любити» залежить від інтелекту людини, її здатності до мислення, раціонального пізнання.

Тільки шляхом свідомого поєднання у виховному процесі формування цінностей любові і мислення ми зможемо дати молодій людині розуміння усвідомленого вибору, тобто «свобідної волі» як цінності, сформувати здатність «не створювати собі кумира».

Для людини (розумної) «Мислення» і «Любов» стають цінностями лише тоді, коли вона ними володіє як інструментами, здатностями. Тому потрібно прагнути не до «Мислення» і «Любові», а до «Мислити» і «Любити».

Заключний смисловий конструкт відображає етапи розвитку особистості і суспільства: **«Бути вільними людьми Бути успішним народом і державою Бути вільними серед вільних».**

Їх необхідно пройти послідовно, не перестрибуючи, отримуючи власний досвід пізнання закладених в етапах цінностей. Цей конструкт побудований на досвіді демократичних держав, що стали членами ЄС і НАТО. Не приймуть нас до Європейського Союзу чи військового безпекового Альянсу, якщо ми не будемо успішною державою. А не зможемо ми бути успішною державою, поки не будемо вільними людьми.

Це Заповіт Великих Українців, які зуміли бути вільними людьми, українцями у світі, коли ми не мали держави.

Список використаних джерел

1. Рябчук М. Постколоніальний синдром. Спостереження. Київ : «К.І.С.», 2011. 240 с.
2. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. Київ : Критика, 2005. 528 с. URL : https://www.academia.edu/42230374/Прощання_з_імперією_Українські_дискусії_про_ідентичність_К_РИ_ТИ_К_А.
3. Кривдик О. Ідентичність радянського націоналіста в сучасній Україні. *Українська правда*. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2009/05/9/3930250/>.
4. Пасько І. Україна: цивілізаційні контрверзи. *Україна в пошуках себе: національна ідея, проблеми розвитку : зб. матеріалів експертів Всеукр. експерт. мережі*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. С. 309.
5. Оцінка громадянами України головних тез статті В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» (липень–серпень 2021р.). *Разумков центр*. URL : <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-ukrainy-golovnykh-tez-statti-v-putina-pro-istorychnu-iednist-rosiian-ta-ukraintsiv>.
6. Рябчук М. Цінності та ідентичності. *ZBRUC*. URL : <https://zbruc.eu/node/83879>.
7. Кисельов С., Сальникова А. Національна ідентичність українців. Дилема культурного і соціально-політичного. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 31–40.
8. Українська хартія вільної людини. *Ініціативна група «Першого грудня»*. URL : <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu>.
9. Рубський В. М. Світогляд як смисловий конструкт. *Гілея: науковий вісник*. 2018. Вип. 139(2). С. 89–92.
10. Тур'ян О. В. Теоретичні засади дослідження розвитку ціннісно-смислової сфери в процесі професійного становлення. URL : https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/10_2010/84.pdf.
11. Judaism. *Wikipedia*. URL : <https://en.wikipedia.org/wiki/Judaism>.
12. Old Testament. *Wikipedia*. URL : https://en.wikipedia.org/wiki/Old_Testament.
13. Йолон П. Уява // *Філософський енциклопедичний словник / Шинкарук В. І. (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України ; Абрис, 2002. 742 с. С. 660.*

Вероніка КОЗИР

курсант ННІ права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

ст. викл. **Катерина МІТЧЕНКО**

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

**ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: СПІЛКУВАННЯ З ОСОБАМИ,
ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙНИ**

На сьогодні наша країна знаходиться в умовах, в яких ніколи до цього не перебувала. 24.02.2022 Указом Президента України № 64/2022 був введений воєнний стан на території України через збройну агресію та